

In memoriam Szabó János Győző

Tíz évvel ezelőtt, 1986. június 15-én, életének 57. évében hunyt el Szabó János Győző, aki a jelenlegi régészgeneráció emlékeztében Gioni becenéven él tovább. 1924. július 27-én született Budapesten, értelmiségi család gyermekeként. Középiskolai tanulmányait a budapesti bencés gimnáziumban végezte jeles eredménnyel, és 1948–1953 között a Pázmány Péter (Eötvös Lóránd) Tudományegyetem bölcsészkarára járt. Gyakorló évét a Nemzeti Múzeumban töltötte, és jeles eredménnyel államvizsgázott őskori és népvándorlás kori régészetből. Szakdolgozatának témáját László Gyula professzortól kapta.¹ Ekkorra már több nyelven beszélt és olvasott, és szinte minden humán tudomány rajongója és értője volt.

1953–1954 között a szentesi múzeum igazgatója volt, majd 1957-ig a szolnoki múzeumban dolgozott. 1958. augusztus 15-étől haláláig az egri múzeum régésze, igazgatója volt. Terepmunkáit nagy odaadással végezte, a 60-as években évente tíz ásatást és leletmentést végzett. Heves megye valódi régész-gazdája volt, egyforma lelkesedéssel végezte ásatásait a neolitikumtól a barokk korig. Hárminc év alatt mintegy százötíz ásatást és leletmentést végzett közismerten precíz dokumentációval. Fontosnak tartotta a megismételhetetlen régészeti emlékek megmentését, akár tudományos munkáinak lassú megírás üteme árán is. Heves megye történelme iránti érdeklődése vezette oda, hogy évenként változtatva hol régészeti kutatásainak eredményeit dolgozta fel, hol történeti munkát írt. Bízást mondható, hogy általa született meg a régészetet akkoriban még mostohagyerekként kezelő Heves megye modern régészete. Azonban nem nagyon szerette az országos nyilvánosságot, sokszor még felkérésre sem publikált régészeti szaklapjaink-

ban, és húzódozott a hazai nyilvános szerepléstől is, hiába unszolták erre barátai, kollégái. Fő művei kevés kivétellel a megyében jelentek meg, magyarul, rövid idegen nyelvű kivonattal.

A széles időbeli skálán mozgó ásatásai ellenére szíve az avar és a honfoglalás kori ásatásokért égett. Tízéves gyűjtőmunkája eredményeként a 60–70-es évek fordulóján egymás után jelentek meg településtörténeti munkái. Dolgozatok egész sorát írta az egri várról², az 1552. évi ostromról, a vár hadiútjáról³, az egri vár főkapitányairól⁴, az alapot szolgáltató végvári szervezetről⁵, Eger XVI. századi egyháztörténetéről⁶, és Dobó Istvánról⁷, akinek családtörténetét, életét és halálát nála alaposabban eddig senki sem dolgozta fel. Elsőként ismerte fel, hogy a szármata kori sáncrendszer, a „Csörsz-árok” jelentette i. sz. 456 és 567 között a Tisza-vidéki gepida királyság északi és keleti határait. Feldolgozta a megye I. évezredbeli településtörténetét, s következtetett az avar-szláv etnikai határra. 1951 őszén végzett fenékpusztai ásatása óta különös gonddal figyelt az avarság IX. századi továbbélésének lehetőségeire, és élete végéig foglalkoztatták a bélapátfalvai kis családi temetőben észlelt IX. századi kronológiai bizonyítékok. Szerencsére az avarokkal kapcsolatos gondolatait és kutatásainak eredményeit papírra vetette, és azok hozzáférhetővé váltak⁸.

Érdeklődésének másik fő területe a honfoglalás és államalapítás régészetének és történetének kutatása volt. Sajnos, legtöbb ásatása teljes közlésére nem jutott ideje a minden kis részletre kiterjedő alaposága miatt, mivel egy honfoglalás-kori temető sokszor ötven, vagy még ennél is több értékelendő jelenséget tartalmaz, melyek teljes igényű feldolgozására

csak ritkán volt ideje. Szerencsére a sarudi Árpád-kori falu és temető monográfiája teljes egészében elkészült, és négy folytatásban meg is jelent.⁹

E munkája alapvető kézikönyv lett, mely szép példája klasszikus feldolgozási módszerének. Megalapozása Dél-Heves XII–XIV. századi történeti földrajzának mesterei rekonstrukciója, erre épül a középkori Báb, Magyarad és Ráboly falvak leleteinek publikációja, majd a 64 síros sarudi temető ismertetése a rendellenes testhelyzeteknek szentelt kismonográfiával kiegészítve), végül a leletek részletes időrendi elemzésén át a falu benépesülését és korai elhagyását tárgyalja.

Szabó János Győző meg nem írott munkái az avar és honfoglalás kori régészeti és

történeti kutatás súlyos veszteségei. S bár életében utoljára megjelent munkája¹⁰ életművének koronája lett, és elmondható, hogy sokoldalúbb életművet ilyen rövid idő alatt nemigen hagyott maga után régész, nem hiába mondta halála előtt: „...tíz esztendőm hiányzik, hogy befejezhettem volna azt, ami adósságom a régészet felé.” E tíz esztendő hiányzott neki, hogy betakarítsa harminc esztendő fanatikus gyűjtőmunkájának termését, s életműve a vitathatatlan értékei ellenére sem maradjon torzó.

Most lapunk hasábjain egy a halála előtt nem sokkal írt tanulmány értékű két recenziójának közlésével tisztelgünk emléke előtt...

Jegyzetek

1. A pilismarót-öregkeddlői avar temető. Egyetemi diplomamunka, ELTE 1953. Kézirat. MNM Adattára.
2. A Dobó-bástya elpusztulásának története In: Az Egri Vár Híradója (EVH) 13–14., 1977. 59–75.; Az egri vár élete. Kiállítás az egri vár gótikus palotájában – Leben in der Burg von Eger. Eine Ausstellung im gotischen Palast der Burg von Eger. Eger, 1965., 63.; Az egri vár története I. (Eger a honfoglalás korában) In: EVH 1, 1960. 12–17.; Irodalmi figyelőnk 1.: Heves megye műemlékei II. Eger vára In: EVH 9–10, 1973. 61–64.
3. Az egri vár XVI. századi hadiútja. In: EVH 1, 1960., 18–20.
4. Az egri vár főkapitányainak rövid életrajza. In: EVH 17., 1982. 5–33.
5. Felső-Magyarország eltűnt végvárai In: EVH 18., 1983. 26–45.; A végvári szervezet néhány kérdése Eger tükrében. In: Magyarországi végvárak a XVI–XVII. században. Eger, 1983. 133–146.
6. Adatok Eger XVI. századi egyháztörténetéhez – Daten zur Kirchengeschichte von Eger im XVI. Jahrhundert. Agria 18., 1981. 65–83.; Az egyház és a reformáció Egerben (1553–1595) – La chiesa e la riforma in Eger (1553–1595). In: EMÉ 15., 1977. 103–165.
7. Adatok Dobó István élettörténetéhez. A családi keretek és hagyományok alakulása a XIII–XV. században. In: EMÉ 10., 1972. 19–64.; Dobó István utolsó éveit és halála I. A krónikások tanúsága. In: EVH 9–10., 1973. 5–28.; Dobó István utolsó éveit és halála II. Szendy György levelei Göncről. In: EVH 11., 1975. 41–55.
8. A bánhalmi avar sírleletek. In: Jászkutság 3., 1956. 166–174., 235–242.; Az egri múzeum avar kori emlékének I. Kora avar kori sírleletek Tarnaméráról. In: EMÉ 3, 1965. 29–71.; Az egri múzeum avar kori emlékének II. Sírleletek Dormánd-Hanyipusztáról In: EMÉ 4, 1966. 29–69.; Az egri múzeum avar kori emlékének III. Sírleletek Nagyréde-Ragyogóparton In: EMÉ 6,

1968. 29-67.; Glasmosaikstücker in einem awarenzeitlichen Grab. Acta AntetArch. 10, 1966. 89-98.; A gyöngyöspatai avar temető (Kézirat); A Mátra-vidéki avar-kori temetők állatsontleleteinek néhány tanulsága In: A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve 1981. 65-70.; The Pilismarót Cemetery. Cemeteries of the Avar Period (567-829) in Hungary. Vol. 1. Bp., 1975. 241-281.
9. Árpád-kori falu és temetője Sarud határában I. A történeti földrajzi kép In: EMÉ 11-12, 1974. 21-73.; Árpád kori

falú és temetője Sarud határában II. A település. In: EMÉ 13, 1975. 19-68.; Árpád kori falu és temetője Sarud határában III. A temető leírása és rendelkezéseinek párhuzamai In: EMÉ 14, 1976. 17-89.; Árpád kori falu és temetője Sarud határában IV. A sírok relatív és abszolút kronológiája. A temető jellege In: EMÉ 16-17., 1980. 43-136.

10. A keleti kereszténység egyik ismertetőjegye temetkezéseinkben. In: JPMÉ 23, 1983. (1984.) 83-97.

Balhiedelmek az egri várról az 1984. év két sikerkönyvének a tükrében

Illyés György:

Várak dicsérete. Magyarországi királyi várak. Bp., Móra, 1984.

A szép kiállítású mű igazi karácsonyi bestseller volt, amely a hetedik fejezetében („Ahol tanulni lehet a hazafiságot. Eger”) a 71-78. oldalakon foglalkozik Eger várával. Valamennyi várnál, így itt is a fejezet elején kurzív szedéssel a vár történetének tartalmi foglalata olvasható. Íme: „*A nyugati Bükk egyik legutolsó lejtőkapujára épült a vár, azon a ponton, ahol az Eger patak a hegyek közül a síkságra ér.*”

„A jelenlegi vár elődjét I. István alapította¹, amikor Egert megyeközponttá² és érseki székhellyé³ tette. A hagyomány és a krónikák szerint itt temették el 1204-ben Imre királyt. Ezt az első erősséget a tatárok könnyűszerrel feldúlták, ezek szerint az még nem lehetett vár⁴. A tatárjárás tapasztalatai alapján kőfalat építettek a város köré⁵, a Várdombra pedig bástyákkal megerősített várat emeltek.

1552-ben került sor a vár legendás védelmére. A török 38 napi sikertelen ostrom után kénytelen volt elvonulni. Nem sokkal ezután az egri várban élte a végvári vitézek kemény életét

Balassi Bálint is. Az 1500-as évek vége felé azonban a vitézek élete egyre nehezebbé vált, megfáradtak, megfogyatkoztak. Eger fokozatosan külföldi zsoldosok fészkévé vált⁶, akik csak a környék fosztogatásával, saját vagyonuk gyarapításával törődtek. 1596-ban a vár 1100 fős őrsége az erősítésükre küldött 6000 idegen zsoldossal⁷ is csak hat napig tudta tartani a várat.⁸ III. Mohamed megtörte az ellenállást.

Eger várából 91 év múlva, 1687. december 17-én távozott el végleg a török, miután a felmentő seregek kiéheztették őket. Az egri vár ezután elvesztette katonai jelentőségét.”

Észrevételek

1. I. István király Egerben nem várat alapított, hanem püspökséget. További indoklás, hivatkozás itt szükségtelen.

2. Eger csak a középkor legvégén vált megyeközponttá. A XI. század első felében Gyöngyöspatán, ezután Abaújtúronban volt a megye központja, az alispán (*comes curialis*) pedig Heves várában lakott. Heves megye a XIII. század folyamán fokozatosan önállósult. A XIV. század közepétől több mint 50 éven át a megyegyűlések, törvénykezések székhelye Verpelét volt, mivel a megyei főispánok Sirok